

Русифікація задніми дверима, (або переочена русифікація)

Автор: Трофименко Святослав

д-р. Деляварський Університет, США

У статті проаналізовано сучасне становище української мови на світовій арені; піднімається проблема правильної вимови іноземних слів.

Ключові слова: русифікація, колоніальна влада, голодомор, світова арена, словники, термінологія, фонемі, лексеми, джерела, англофони, германофони, Європа.

In the article author analyzed modern state of Ukrainian language in the world and examined the problem of correct pronunciation of foreign words.

Key words: Russification, colonial regime, famine, dictionaries, terminology, phonemes, lexemes, sources, Anglophones, Germanophones, Europe.

Вже понад 12 літ постколоніальна Україна, як самостійна держава, спілкується з іншими державами світу на дипломатичному та державному рівні, відстоюючи українські інтереси. На жаль, цього не можна сказати про взаємовідношення української мови з іншими мовами світу. Тут Україна ще далі застрягла в колоніальному трясовинні.

Як можемо собі пригадати, політика колоніальної імперії велася на те, щоб українців позбавити рідної мови. На це були всілякі прийоми: поступова ліквідація та усунення самобутніх українських слів зі словників та зневажливе окреслення тих, що залишилися як "застарілі", "архаїчні", "діалектизми" тощо; їх заміна російськими словами та кальками; заборона відмінків (кличний) та

букв – фонем (Г). Все було спрямоване на те, щоб українська мова виглядала як недолугий діалект російської мови.

Після досягнення Україною незалежності, ця жалюгідна ситуація стала дещо поправлятися: відкрита, безпосередня русифікація частково припинилася, повернулися деякі "розстріляні" слова та кличний відмінок, і буква "Г" зайняла своє місце, як п'ята буква української азбуки. Щоправда, лише частина слів на букву "г" вернулася до нас. Наприклад, у великому (120.000 слів) Тлумачному словнику сучасної української мови Бусела з 2001 року подано 151 слово, що починаються на букву "г", хоч у меншому (42.000 слів), чотиритомному "Новому тлумачному словнику української мови" Яременка та Сліпушко також з 2001 року, їх є 333. Для порівняння, у словнику Грінченка з 1908 року їх було 273, а в правописному словнику Голоскевича з 1930 року (Харківський правопис) їх нараховуємо 354. Очевидно, що в 11-томному словнику Білодіда буква "Г" не існує, хоч під буквою "га" є натяки на існування фонем "ге" в українській мові. Незважаючи на те, що в українській мові домінує фонема "га" там, де в російській та польській мовах виступає "ге", фонема "ге" в українській мові все ж таки існує, і є абсолютно конечною для правильної передачі чужих слів, переважно англійського та німецького походження.

Сьогодні головною мовою світового спілкування є англійська. Багато національних наукових журналів у Європі та Азії вже роками виходять тільки англійською мовою, міжнародні конференції ведуться англійською. На світовій арені про освіченість мовця роблять висновки, між іншим, на основі його знання англійської мови і то, підкреслюю, з правильною вимовою. Англійські слова також входять, як англіцизми, щораз частіше в інші мови. Цей процес є доконаним фактом, з яким треба рахуватися.

Нормально у світі взаємодія між мовами йде за схемою (А). У випадку, коли приймається чуже слово, добираються відповідні фонемні та лексемні засоби з мови-приймача, щоб з максимальною точністю передати вимову даного слова у мові-джерелі. Отже, транскрипція – не транслітерація.

Схема А (Адекватна)

Мова I (напр. українська) <—> Мова II

(напр. англійська)

Але як це відбувалося та відбувається в Україні? Схема (А) була вживана в Радянській Україні у кінці 20-х років, коли українська мова ще могла відносно вільно розвиватися, і чужі слова були писані кирилицею на основі українського правопису, вони є у словнику Голоскевича. Тоді при Українській Академії наук працював Інститут української наукової мови, де найкращі фахівці випустили понад сорок словників української наукової та технічної термінології з різних галузей. Усім стало ясно, що українська мова може нормально взаємодіяти з мовами світу на всіх рівнях людської діяльності. Без жодних посередників!

Колоніальна влада сприйняла це як свого роду виклик і зреагувала у свій спосіб. Майже співпадаючи з Голодомором, котрим вимордовано майже чверть україномовного населення, прийшов погром української інтелігенції та Інституту української наукової мови, більшість працівників якого була знищена, як також знищено ними випрацьовані термінологічні словники, за винятком деяких, що збереглися у спецфондах бібліотеки Вернадського. Україна стала упокореною та заляканою колонією.

Під час колоніального статусу України, схема (А) була українцям суворо заборонена, а спроби її вживати трактувалися як прояв "українського буржуазного націоналізму" з усіма відомими трагічними наслідками. Єдиною дозволеною схемою була схема (Б), де чуже слово мало спершу перейти "обробку" в російській мові, а вже потім – до української. У випадку англійської мови це виглядало так:

Схема Б (Безперспективна)

Мова українська <—> мова російська <—> мова англійська

Іншими словами, українцям не дозволялося вимовляти англійські слова так, як вимовляють англійці, американці чи канадці, а тільки так, як їх вимовляють росіяни. Наслідки того насильства закорінилися так міцно, що Україна їх ще не позбулася навіть до сьогодні.

Чому ця російська "обробка" була така шкідлива? Справа в тому, що українська мова володіє багатшим фонемним фондом, ніж російська, для правильного відтворення англійських чи німецьких слів. Усвідомивши собі цей факт, його треба використовувати!

Зрозуміло, що колоніальну владу це аж ніяк не влаштовувало і тому передача чужих слів українськими фонемними та лексемними засобами не бралася взагалі до уваги. Чуже слово писалося і вимовлялося (бо ж українська мова фонетична), тільки і виключно так, як воно було написано російській, також чужою, мовою. Отже, всі, заради власної безпеки або по інерції, писали ці слова "по-російськи", що нерозумно спотворювало вимову даних слів. І так декілька поколінь українців виростило зовсім не знаючи як насправді звучать ці "англійські" чи "німецькі" слова в устах англофонів чи германофонів, приймаючи ці зросійщені чужі слова за чисту монету.

Тепер існує самостійна Українська держава, однак тавро і навички колоніальних часів поки-що не зникли. Біда не тільки в тому, що вже ввійшло багато раніше спотворених англійських слів в українську мову, нові слова навіть зараз мавпують з російської мови!

Подібні проблеми виникають також з німецькою мовою, однак вони трапляються рідше, бо сьогодні германізми не є популярні і тому їх згадаємо лише побіжно. В основному неправильно передаються фонемні "га", "ге" і "ха" в

географічних назвах та власних іменах. Можна сказати, що ситуація погіршилася, бо наприклад, ще не так давно ім'я "Hans" писалося правильно, як Ганс" – а тепер не знати звідки появилось "Ханс". Таке хакання також почало з'являтися в іменах Helmut, Horst (писаних як Хельмут, Хорст) та інших. Окрім того, треба додати передавання німецької комплексної фонему "ei" (що має звучати "ай") як "ей". Наприклад, зустрічаємо написання прізвища Einstein як "Ейнштейн" замість, Айнштайн, слова Grossmeister як "гросмейстер" замість гросмайстер (це слово походить від слова майстер!).

Звичайно, може бути дискусія як передавати фонему, яких взагалі немає в українській мові, як наприклад англійське "th". Тут йдеться про фонему, для яких в українській мові існують доволі точні відповідники. Це стосується в першу чергу фонем "га", "ге", "ха" та їх вживання в українській, англійській, німецькій та російській мовах.

Таблиця 1

Фонема Буква у мовах:	Укр.	Анг.	Нім.	Рос.
“Га” (гарний)	Г	Н	Р	Г
"Ге" (гедзь, ганок)	Г	G	G	Г
"Ха" (хата)	Х	немає	СН	Х

* Дуже рідко, коли треба передавати чужі слова, в англійській мові вживається комбінація "КН", наприклад, Kharkiv (Харків), Khomeini (Хомейні).

Відразу впадає в око, що всі три фонему присутні тільки в українській та німецькій мовах. В англійській мові бракує фонему "ха", а в російській фонему "га". Крім того, російська буква "г" вимовляється як українське "ге" але виглядає (себто пишеться) як українське "га".

У сучасній українській мові найбільше поширені помилки у написанні та вимові англійських (і німецьких) слів полягають у написанні "га" там, де має бути "ге", і "ха" там, де має бути "га". Ось, у недавно виданому словнику англіцизмів в українській мові проф. Я. Голдованського з Луцького університету, що нараховує понад тисячу слів і віддзеркалює вжиток (часто цілком непотрібний) англіцизмів у засобах масової інформації, нема жодного випадку вжиття букви "ге". Цю букву скрізь замінено невідповідним "га". Знову ж у багатьох випадках, де мало б бути "га", владно засіло "ха". У вищезгаданім словнику англіцизмів, усі слова на букву "ха" повинні бути написані через букву "га". Винятком, є слово "хакі", однаке воно в англійській мові пишеться "khaki" а не "haki". Також в англіцизмах на букву "га" 25 із 39-ти слів повинні

бути писані через "г". Все ж таки, присутність хоч 14-ти слів написаних правильно, через "га", а не через "ха", є відрядним явищем, яке вказує, що деяким англіцизмам таки вдалося прийти в українську мову безпосередньо.

Візьмемо, наприклад, англійське слово "how", як у слові "know-how". Воно вимовляється як "гав" у слові "бігав" або "гавкати", а саме слово "know-how" слід вимовляти як українське слово "совгав" замінивши тільки першу букву на "н" (новгав). Слова "Hi!" (привіт), "high" (високий) і їх словосполучення "high-tech" або "hi-fi" вимовляються "гай" (як у "зелений гай" або "гайдамаки"), але ніяк не як "хай". Свого часу, у відповідь на сатиричний вірш Ірванця "Любіть ОклаХому" я написав для ілюстрації таку епіграму:

"Ха" – звуку у мові англійській нема.

Це знана є річ – і вагома!

Тому в Оклагомі відсутній Хома.

Хай нам гомонить Оклагома!

Таке хакання росіян можна легко зрозуміти, бо у них нема фонему "га" і коли вони натрапляють на букву "h" в англійській або німецькій мовах, яку слід вимовляти "га", то стоять перед дилемою, що робити? Тут вони не самотні. Наприклад, французи та іспанці, які також не мають фонему "га", цю фонему пишуть, але не вимовляють (histoire = істуар, homme = омбре). Росіяни вирішили послуговуватися "фонемними милицями" – заступаючи фонему "га" фонемою "ха" або "ге". При тому у них немає правила, яку милицю в якому випадку вживати. Наприклад, Гітлер для них Гітлер, але слово "гіт" для них "хіт". От і розбери! Але для них нема іншої ради. Очевидно, що українцям ті фонемні милиці абсолютно непотрібні.

Написання англійських слів кирилицею – але українською – повинно давати змогу читачеві вимовити дане слово подібно до його вимови англофонами. Інакше, будемо мати справу з двома англійськими мовами: нормальною, вживаною англофонами, та **шкандибаючою на російських фонемних милицях, що пропхалася в українську мову.**

Коли писати англійське слово кирилицею так, що замість "ге" написано "га", то читач так і буде його вимовляти. При зустрічі з англофоном його або не зрозуміють, або зрозуміють фальшиво. У першому випадку, він буде казати слово-нонсенс, якого нема взагалі в англійській мові (наприклад, грін замість грін). У другому випадку, слово, яке він вимовлятиме, таки існує в англійській мові, але має зовсім інше значення, ніж він думав. Багато людей можуть собі ще пригадати дипломатичний скандал, коли американського віце-президента Гора вітали як містер Гор, що є не тільки неправильно, але і вельми образливо. Знову ж, губернатора Канади українського походження, Гнатишина вітали в Україні транспарантом "Welcome Mr. Gnatishin", хоч у його документах скрізь

написано виразно латинкою "Hnatyshyn". Мабуть, взято прізвище Гнатишин написано по-українськи, але читане по-російськи. і вже звідти дібрано англійські букви, не потрудившись глянути, як його прізвище пишеться по-англійськи в Канаді. Таких прикладів можна знайти багато.

Замішання також панує, коли треба передати українське "га" англійською. Ось карта княжого міста Львова, видана чи в Луганську чи Дніпропетровську, але таки у Львові. Що ж там бачимо? Замість вулиці Гнатюка, там є Гнатюка, замість Городоцької є Городоцька, замість Огієнка є Огієнка, замість Гребінки є Гребінки, замість Галицького є Галицького, навіть замість Чайковського написано Чайковського. Чи не час вже остаточно запам'ятати, що українське "г" це англійське "h", а не "g"?

Одначе, не думаймо, що в Україні всі мають такий дефіцит знань на тему взаємовідношення українських та англійських фонем. Ось, в Урядовому Кур'єрі від 7-го квітня 1996 року є надрукований Держстандарт України щодо відтворення українських фонем – англійською латинкою. Латинка залежить від мови на якій базована. Наприклад, прізвище Шарко можна передавати латинкою всіляко.

Польською латинкою - Szarko

Мадярською латинкою - Sarko

Німецькою латинкою - Scharko

Французькою латинкою - Charko

Англійською латинкою - Sharko

У коментарі до вищезгаданого Держстандарту недвозначно сказано, що відтворення українських фонем англійською латинкою має відбуватися, цитую "без посередництва будь-якої іншої мови"! Там же докладно подано, що українське "г" це англійське "h", українське "г" – це англійське "g", а українське "х" це англійське "kh".

Що цей стандарт не береться консеквентно під увагу, можна переконатися подивившись на індекс (показчик) прізвищ у недавно виданих наукових книжках в Україні. Ось тут я вибрав деякі прізвища з індексу книжки "Філософія права, історія та сучасність", виданої 2003 року. Сама книжка видана на високому науковому рівні. Але погляньмо на хаос у написанні прізвищ з фонемами "га", "ге" та "ха".

Прізвища, що мали б бути написані через "ге": Gordon, Gotonda, Gratian, Gray, Greiner, Griffin, Grotius, Goodrich, Gaius, Gartner, Garcia, Gabel, Galloway, Gilligan, Gilje, Gierke, Gleason, Golding, Goldstein, усі написані через "га": Гордон, і т.д. Правильного написання удостоїлося лише прізвище Гете, але вже не його ім'я Вольфганг – яке написано Вольфганг.

Знову ж прізвища, що мали б бути написані через "га", як наприклад Hahn, Hagerstrom, Hayek, Hunt, Harris, Hart, Hutchinson, Hage, Neck, Nicks, Hirsch, Holmes, Hohfeld, Hannu, написані через "ха": Хан і т. д. Все-таки, 9 інших прізвищ на латинське "h" написані правильно. Є також гібриди – Hegel є Гегель, Herbert Hart є Герберт, але Харт.

Клопоти також виникають у написанні "й" там, де треба писати "і". Наприклад появилось багато англіцизмів типу marketing, monitoring, що пишуться як маркетинг, моніторинг, тут також входить боксерський "ринг". Це нонсенс. Закінчення -инг вимовляється в українській мові як у комбінації "син_Ганни", тоді як воно повинно насправді бути як у комбінації "він газда". Цікаво, що так написані англіцизми, а властиво русизми, живцем взяті з російської мови, вимовляються правильно у російській мові, але не в українській, бо ж російське "й" це українське "і", а російське "г" це українське "г". Найкращим доказом є те, що в Україні пишуть Іран та Ірак а не Иран та Ирак, як у російській мові, отже, тут існує дивна непослідовність.

Хтось міг би це заперечити, мовляв, писання "-інг" у деяких випадках буде перечити "правилу дев'ятки", яке стосується географічних назв та імен власних. Але тут маємо справу переважно не з передачею українських слів чужого походження, а таки чужих, англійських слів. Як бачимо в Таблиці 3, майже на всі букви англійської азбуки є слова, що закінчуються на "-інг", їх закінчення всі вимовляються однаково, тому передавати частину їх через "і", а іншу частину через "и", не має сенсу.

Таблиця 2. Слова, що кінчатся на – "ing"

B probing, ebbing

C racing, pacing,

D coding, reading

E being, fleeing

F bluffing, surfing

G begging, nagging; forging, merging

H aching, marching

K making, raking

L polling, reeling

M damming, fuming

N cloning, honing

O going, doing

P coping, mapping,

R monitoring, steering

S canvassing, phasing

T balloting, rating, marketing

V roving, approving

W towing, growing

X mixing, taxing

Y toying, trying

Z amazing, crazing

Слід уже зробити перегляд і коректу цих англіцизмів, бо Україна вже не є ізольована від світу, як колись, і має не тільки змогу, а й обов'язок знати, як насправді звучать англійські слова і так їх уживати. Це не є справа "українського правопису", а справа правильної вимови чужих слів, з якими йтимуть у великий англомовний світ українці і тому цим повинні займатися виключно люди, які досконало знають правильну вимову даного слова у мові – оригіналі. Заклик Зерова – "до джерел" – можна і треба тут також застосувати. Треба йти до англофонів, щоб вивчати англійську мову, до германофонів, щоб вивчати німецьку і від них, а не від росіян, слід брати запозичення. Також не треба боятися, якщо чуже слово, написане українською кирилицею буде виглядати інакше, ніж те саме слово, написане російською кирилицею. Головне, щоб воно вимовлялося так, як у мові – оригіналі.

Наведемо прагматичні причини, чому це буде корисно:

1. Мовець буде говорити мовою зрозумілою для англофона.
2. Мовець не буде предметом кпин або співчуття.
3. Мовець буде вживати слова які не є нонсенс-словами.
4. Мовець не буде вживати слів, які мають інше значення, ніж він думав.
5. Мовець уникне можливих образ співбесідника через неправильне вимовлення його прізвища.
6. Мовець не буде вивчати дві англійські мови: нормальної, якою розмовляють англофони, та спотвореної, зрусифікованої "англійської" мови, яка процвітає в українських ЗМІ. Тут можна згадати, що в деяких школах України навчають не англійської, а русо-англійської мови.

Дехто скаже, що ми вже до тих перекручених слів звикли – нам важко перевчитися", ці слова вже "узвичаєні". Все ж таки, треба зрозуміти, що ці спотворені слова належать до того самого типу "узвичаєнь" як було славословлення Сталіна, заборона виїзду за кордон, заборона мати чужу валюту, заборона різних форм приватної власності. Всіх тих інших "узвичаєнь"

українці позбулися, і за ними не жалують, то ж нема причини судорожно триматися цього мовного узвичаєння, як якоїсь святої реліквії. Повага до України та українців у світі може від усунення такого "узвичаєння" тільки зрости! Це було б також ще одним підтвердженням, що місце України в Європі а не в Євразії, куди її дехто хотів би запхати.